

Οι Δρόμοι της Αειφορίας: Περιβαλλοντικές Πολιτικές σε έναν Παγκοσμιοποιούμενο Πλανήτη

• Δρ. Μοδινός Μιχάλης*

Η Γένοβα, συνέχεια του Σιατλ και της Πράγας εγκαλεί σε μια νέα ανάλυση της στενής σχέσης μεταξύ παγκοσμιοποίησης και οικολογικής προβληματικής. Αν ως παγκοσμιοποίηση μπορεί να ορισθεί η εντατικοποίηση των ανά τον κόσμο κοινωνικών διαπλοκών οι οποίες συνδέουν απόμακρους τόπους με τρόπο ώστε τα τοπικά δρώμενα να διαμορφώνονται από γεωγραφικώς απομακρυσμένα γεγονότα, εντούτοις αποδεικνύεται ότι οι κοινωνίες δεν ομογενοποιούνται αναγκαστικά στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας. Τοπικοί μετασχηματισμοί και ανάδυση «περιφερειακών εθνικισμών» αντιτίθενται στην εξομοίωση, γενόμενοι μέρος της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης ως πλευρικές προεκτάσεις της διαμέσου του χρόνου και του χώρου. Με άλλα λόγια η κατάρριψη των φυσικών φραγμών δε σημαίνει ότι η σημασία του χώρου αναγκαστικά μειώνεται. Καθώς υπερβαίνονται τα φυσικά όρια, αυξάνει η ευαισθησία των πολιτών απέναντι σε αυτό που δεν υπάρχει πια. Η αίσθηση της τοπικότητας, οι κοινωνικές ιδιαιτερότητες, η πολιτιστική κληρονομιά και, κυρίως, το φυσικό περιβάλλον γίνονται περισσότερο σημαντικά καθώς οι χρονικοί και γεωγραφικοί περιορισμοί διαρρηγνύονται. Γι' αυτό άλλωστε οι κοινωνίες αγωνίζονται σήμερα να προβάλλουν την ιδιαιτερότητά τους χτίζοντας μια διακριτή εικόνα του εαυτού τους.

Το γνωστό οικολογικό σύνθημα «σκέψου οικουμενικά, δράσε τοπικά» είχε θέσει εδώ και καιρό το ζήτημα της σχέσης παγκοσμιότητας-τοπικότητας με διαυγή τρόπο, τονίζοντας πρώτον ότι μυριάδες περιβαλλοντικά ζητήματα έχουν τις ρίζες τους σε οικουμενικές διεργασίες και δεύτερον ότι πολλά μπορούν να αλλάξουν σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω της αποκεντρωμένης δράσης και της προσωπικής εμπλοκής. Τα πρώτα απαιτούν υπερεθνικές διεργασίες και δεσμευτικές συμβάσεις προκειμένου να αντιμετωπισθούν, αν και εδώ έχουμε ατυχώς εκτεταμένα παραδείγματα παλινδρομήσεων και καθυστερήσεων (π.χ. συμβάσεις του Ρίο για το θερμοκήπιο και τη βιοποικιλότητα). Σε ότι αφορά την τοπική δράση, προσκρούει συχνά στο γνωστό σύνδρομο της «τραγωδίας των κοινών», όπου το κέρδος βιώνεται ατομικά, ενώ το κόστος το επωμίζεται όλοι οι άλλοι (η κοινωνία). Η αντιμετώπιση της τάσης αυτής μπορεί να δρομολογηθεί μόνο μέσω της δημιουργίας απαραίτητου κανονιστικού πλαισίου, που θα επαναφέρει με αποφασιστικότητα την κλασική αναδιανεμητική πλατφόρμα της σοσιαλδημοκρατίας.

Ιδιαίτερος σύνθετα γίνονται πάντως τα πράγματα όταν μεγάλοι αριθμοί ανθρώπων, σε απόμακρα σημεία του πλανήτη καλούνται να λάβουν αποφάσεις για πολλαπλές απομακρυσμένες δραστηριότητες με εξίσου γεωγραφικά απομακρυσμένες και πολύπλοκες περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Οι κυβερνήσεις συχνά παίζουν εν προκειμένω περιορισμένο ρόλο. Εκεί όπου τα προβλήματα είναι σύνθετα οι ρυπαντές πολλαπλοί και τα συμφέροντα πολύπλοκα, υπερεθνικοί φορείς δείχνουν απαραίτητοι για τον επιμερισμό των ευθυνών αντιμετώπισης των οικουμενικής τάξεως ζητημάτων, παρά τις δυσκολίες να αντιτεθούν στους μεγάλους οικονομικούς οργανισμούς (Διεθνής Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου). Ίσως γι' αυτό πολλοί πιστεύουν ότι αυτό που απομένει είναι η εθελοντική, πολιτική δράση προκειμένου να υπερκερασθεί η δυσκολία της εξεύρεσης

κοινών στοχεύσεων και της απροσδιοριστίας του επιμερισμού των ωφελημάτων από την τοπική δράση.

Αν είναι δύσκολη η εναντίωση στην παγκόσμια ανάπτυξη, είναι σχετικά ευκολότερη η αναίρεση ορισμένων από τις τοπικές της επιπτώσεις. Η ακύρωση της κατασκευής φραγμάτων, η ανασύσταση υγροτόπων, η προώθηση της τεχνολογίας απορρύπανσης, η οριοθέτηση εθνικών δρυμών γίνονται κατ' αρχήν αισθητές τοπικά. Αυτό που εντούτοις απειλείται είναι η προγραμματική δικαιοδοσία του εθνικού κράτους, του συνθλιβομένου ανάμεσα σε οικουμενικές και τοπικές εξελίξεις και αυτό είναι πολύ καλά γνωστό και στη χώρα μας. Τις εξελίξεις αυτές, τα εθνικά κράτη δεν μπορούν και συχνά δε θέλουν να τις ελέγξουν και κατευθύνουν. Επιπλέον αντιμετωπίζουν τεράστιες δυσκολίες να νομιμοποιήσουν τις επεμβάσεις τους σε τοπικό επίπεδο (κοινότητα, νομός, περιφέρεια) καθώς οι προσπάθειές τους αντιμετωπίζονται καχύποπτα ή εχθρικά από ανθρώπους που ταυτίζουν την «τοπικότητα» με τον «περιβαλλοντισμό», όχι πάντα χωρίς δόση υστεροβουλίας.

Οι εθνικές πολιτικές δεν μπορούν να επιτύχουν παρά μόνο αν συνοδεύονται από ευρεία συναίνεση. Το «δράσε τοπικά» έχει πιθανότητες επιτυχίας μόνο αν ξεπεραστούν οι τοπικές συγκρούσεις συμφερόντων, οι αποκλίνουσες απόψεις για τη φύση και το περιβάλλον και η αβεβαιότητα ως προς τις επιστημονικές προβλέψεις. Πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες έχει η ευόδωση περιφερειακών συσπειρώσεων (Βαλκάνια ή Μεσόγειος στην περίπτωση μας) στη βάση της προάσπισης τοπικών ιδιαιτεροτήτων ή συνδιαχείρισης κοινών φυσικών πόρων και κληρονομιάς. Ακόμη μεγαλύτερες πιθανότητες αναίρεσης των καωδών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης θα είχαν θεσμοί οικουμενικού χαρακτήρα με σαφείς στοχεύσεις και αρμοδιότητες που θα επιχειρούσαν να δομήσουν την παγκόσμια δημοκρατία αντισταθμίζοντας τους πυλώνες της μεταπολεμικής ανάπτυξης (ή καλύτερα υπανάπτυξης), όπως οι θεσμοί του Μπρέττον Γουντς. Και, όσο και αν φαίνεται σε πολλούς περίεργο, η οικολογική προβληματική έχει αποδειχθεί εν προκειμένω ωριμότερη από άλλες προσεγγίσεις, συσχετίζοντας την προϊούσα εκπτώχευση με την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την εξάντληση των φυσικών πόρων και ανατέμνοντας το διεθνές σκηνικό στη βάση συγκεκριμένων διεθνών προγραμμάτων. Η διπλή κοινωνική/περιβαλλοντική προσέγγιση αρχίζει να κυριαρχεί στα διεθνή fora αν και προς το παρόν εκφράζεται από την αμφιλεγόμενη πλατφόρμα της αειφορίας. Ένα ώριμο διεθνές κίνημα θα την στήριζε, θα την ριζοσπαστικοποιούσε και θα την υποχρέωνε να ωριμάσει. Στην περίπτωση δε της χώρας μας ένας νέος διεθνισμός με ακτίνα δράσης το γεωγραφικό μας περίγυρο και με ανάληψη πρωτοβουλιών εμπέδωσης ενός «ριζοσπαστικού κοσμοπολιτισμού» δείχνει εφικτός και ευκταίος.

** Πρόεδρος του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης. Διδάσκει «Οικογεωγραφία» στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*